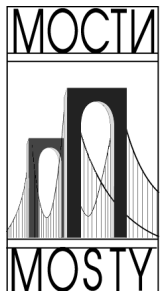

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ.
Вибрані твори.
Вид. 2-е.
Київ: Час, 1927
Том 2. Передмова Валеріана Підмогильного

Електронний передрук передмови до видання *І. Нечуй-Левицький. Вибрані твори*. Київ: Час, 1927. Вид 2-е. Том 2. Ст. v–viii.

Це електронне видання підготував Максим Тарнавський.
Висловлюю подяку Ростиславу Доценку, з Києва, який ласкаво зробив мені копію цієї передмови.

Електронне видання видавництва МОСТИ
www.mosty.homepage.com
Торонто — Філадельфія
2000

ПЕРЕДМОВА.

З поданих у цій книжці оповідань Ів. Нечуя-Левицького, перші два виявляють вплив економічних факторів на індивідуальну долю людини. Бажання людини так чи інакше влаштувати своє життя раз-у-раз натрапляє на зовнішні перепони, що з них економічні, звичайно, стоять на першому місці. З цієї сутички виникає конфлікт між особою та оточенням що й стає за тему художнього твору.

У власницькій громаді людина страшенно обмежена що-до здійснення своїх бажань; можливості виявитись у неї аж надто мізерні. Кожен порух людини в цій громаді зв'язаний з матеріальним питанням. Саме економічні умови на 99% сковують у власницькому суспільстві людську волю. Навряд чи й можна отаку скуту людину цілком людиною назвати. Очевидно, вона варта буде цього ім'я тільки тоді, коли розвиток її не залежатиме від справ їжі та одежі.

Одне з найскладніших і найболючіших питань з цього погляду єсть шлюб. З одного боку виступає кохання, з другого — ота їжа та одежа, бо подружжя не тільки саме мусить проіснувати, а й виховати тих дітей, що від шлюбу підуть. Матеріальні й похідні з них умови становлять основну причину всіх «нешасних коханнів», таких корисних письменникам, і призводять до

обернення шлюбу в певну матеріальну угоду. Те, що не мусило-б, теоретично, нічого важити, виходить у власницькій громаді на перший план.

Історія Лукина та Уласа з невеличкої повісти «Пропасці» і єсть ілюстрація до цього, всім відомого, нудного закону. Бідна Лукина та не менше бідний Улас покохалися мало не з першого погляду. Але на шляху до здійснення цього почуття в шлюбі, стоїть перешкодою їхнє убозтво. Не маючи «поля», отже засуджені на вічне наймитування, вони навряд чи були-б щасливі, коли-б навіть побралися наперекір всьому й усім. Сварка й бійка, неминучий наслідок дошкульних злиднів, безжально обернули-б їхнє «світле» кохання в «темну» ненависть. Лукина, жінка, що жила, живе і, треба сподіватися, надалі житиме передусім почуттям, зовсім на це не зважає. Відомо, що чуття допомагає бачити майбутнє так, як цього бажається. Але Улас, чоловік, раціоналіст, мовляв,—міркує інакше: кохання гарне, та добробут кращий. Він бере шлюб з калікуватою й хоровитою Гапкою, яка зате одначка в свого батька, що має і хату добру, і город, і «поле». Що робити Лукині, як не віддатися за заможного удівця Хавруся з четверком діток, що вже й раніше лицявся до неї? Те, що Влас робить із здорового розуму, в Лукини обертається до певної міри в помсту. Але наслідки в обох разях однакові — життя обох їх розбите, обоє вони «пропасці». Добробут, каже автор, не може заступити кохання. Так, само легко можна показати й другу частину цієї формули — кохання теж не може заступити добробуту. Саме з «нужди» і вмерла Панасова Одарка з оповідання «Рибалка Панас Круть».

Але смерть Одарчина становить тільки останній вислід із тиску

економічних обставин на долю, колись енергійного, талановитого парубка Панаса. Крутя, що виступає перед нами вже сивим меланхолійним дідом. Він поклав величезні зусилля в боротьбі за той мінімальний матеріальний добробут, що без нього людина не може навіть фізично розвиватися. Людина здібна, він перебрав кілька ремесл у цій напруженій боротьбі і програв справу на всіх ділянках. Не маючи того-ж самого «поля», він мусив стати ремісником але відразу-ж потрапив у лабеті торговельного капіталу, репрезентованого в містечку «жидом»-шинкарем. У цій сутичці не тільки наперед визначено долю ремісника, а й ставлення його до того, в чий особі торговельний капітал в даному разі втілюється.

Історичні умови довго тримали український народ на хліборобській стадії його розвитку, обернувши його в своєрідну «селянську націю» і даючи тим самим змогу іншим націям захопити командні, економічні й культурні висоти. В цьому захопленні висот євреям припала що-до українського села дрібна і невдячна роля — бути посередником між великим капіталом і дрібним продуцентом. Сами погноблені, вони на селі здавалися найбільшими гнобителями. Виснажені великим міським капіталістом, живучи в бруді, годуючись цибулею та черствим хлібом, вони в очах селянина тим часом були найбільшими руйнівниками його життя. І виходило так, що до великого пана, — центру й пружини експлуатаційної системи, — селянин ставився з рабською побожністю, відповідно до віддалення, а на дрібних гвинтиках, що торкались його безпосередньо, він концентрував увесь свій протест проти системи погноблення, обертаючи при тому економічні стосунки в

зрозуміліші національні та релігійні. І сама історична в українських умовах назва членів нації «жид», через цю економічну ворожнечу, набула ненависного змісту, зробилася образливим символом крамарства та облуди й стала нестерпучою для самого єврейства.

І далі, коли українець, сам бажаючи крамарювати, натрапляв на конкурентів-євреїв з високою, виробленою вже торговельною технікою, то це теж не могло сприяти зменшенню цієї ворожнечі. Бачучи, як артистично вмів «жид» торгувати, селянин, уперше виступаючи в ролі крамаря, не міг почувати до конкурента аж нічого приємного; і горе тій нації, що до неї щасливий конкурент мав нещастя належати! Панас Круть, везучи додому свої неспродані шапки, тим часом як «жид» розпродав усенькі, хоч і розважав себе високо-моральними думками, що він, мовляв, хотів торгувати по-правді, а не міг проте сховати свою заздрість до переможника й не визнати свою невинність: «до того, бач, треба, призвичаїтись — одразу не потрапиш....»

Примусово сплативши панові своїми кожухами чинш, Панас Круть, остаточно «звільнившись» від власності й утративши дружину, вкидається в глибоку меланхолію. Здорова, міцна натура його схитнута й підтята. І він, такий життєрадісний колись, тікає від «лихих людей» до спокійної, ясної природи, де немає ні відсотків, ні чиншів, і стає переконаним, ідейним рибалкою. Для життя він теж «пропаший».

Дальше оповідання — «Невинна» — прилягає своєю темою до відомих «бабів» нашого автора — Параски й Палажки, а останнє єсть сатира на «святе» чернече життя. Оповідання це, як і завсіди в Левицького, має в основі

реальний факт, і киянам не важко, вгадати в монастирі, де хитрий Копронідос «закинув свої мережі», саме Михайлівський монастир. Можна бути також певним, що й удачу ченців Левицький малював з «натури» — він, взагалі не влюбив щось вигадувати в своїх творах. Сам походженням духовного роду й людина релігійна, Левицький, викриваючи моральний занепад чернецтва, не мав, звичайно, на увазі дискредитувати релігію взагалі. Але така вже доля літературного твору, що, будиши написаний, він стає незалежний від намірів автора, і часто промовляє більше, ніж хотів-би його творець.

В. П.